

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора
Омельчука Олега Миколайовича
на дисертацію Настасійчука Олександра Васильовича
«Юриспруденція оцінок Карла Ларенца»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Інтегративне праворозуміння – це результат побудови і комбінування аналітичних, нормативних і емпіричних правових теорій, тобто здобуток відповідно теорії, філософії і соціології права. Нормативні теорії у такому разі – це етико-правові вчення, які мають легітимізувати позитивне право, причому існує декілька їхніх типів, серед яких аксіологічно-нормативні і деонтологічно-нормативні теорії викликають особливий інтерес, оскільки вони є аналогами етики добра і етики обов'язку в площині права.

Аксіологічно-нормативну теорію зразково розбудував у минулому столітті під іменем «юриспруденція оцінок» („Wertungsjurisprudenz“) німецький професор Карл Ларенц (Karl Larenz, 1903-1993). Юриспруденція оцінок має справу з питаннями, що виходять за межі традиційного тлумачення права і отримали з часів Савінії, тобто з ХІХ століття, назву «дальшого творення права» („Fortbildung des Rechts“ / нині: „Rechtsfortbildung“) або «розвитку права» („Entwicklung des Rechts“) суддею (далі – розвиток права, незважаючи на те, що між цими поняттями є певна різниця). На думку К. Ларенца, судовий розвиток права як предмет юриспруденції оцінок має законоіманентну (правознаходження *praeter legem*) і законотрансцендентну (правознаходження *extra legem*) природу, продовжує традиційне тлумачення, залишається в межах права (*intra jus*), є інтегративним (в термінології К. Ларенца: діалектичним), хоч і зосереджується, як видно з назви юриспруденції, на аксіологічній

проблематиці. Водночас в Україні юриспруденція оцінок К. Ларенца залишається мало відомою як в деталях, так і в цілому, а тому звернення до неї є *актуальною темою* для дослідження в рамках деякою мірою назрілої модифікації юридичної методології.

О. В. Настасійчук, опираючись, зокрема, і на згадану вище термінологію Савіньї, а також на дух раціоналізму Нового часу, ставить собі за мету «подальший розвиток раціональності юриспруденції оцінок К. Ларенца», тобто збирається показати, по-перше, результат розвитку в зазначеному аспекті, який вже досягнутий, і, по-друге, відштовхуючись від такого результату, продовжити розвиток в певному напрямку, причому таким напрямком вважається орієнтування юриспруденції оцінок на теорію юридичної аргументації, які разом репрезентують згаданий вище дуалізм нормативного виміру права. Така мета є цікавою в Україні як в теоретичному, так і прикладному плані, оскільки її досягнення може сприяти усвідомленню того, як вітчизняний юрист може і має працювати з відкритими правовими нормами. Варто погодитися з підходом О. В. Настасійчука, який збігається, по-суті, з позицією К. Ларенца, що слово «раціональність» в цьому контексті слід розуміти як синонім до слів «науковість» і «системність»,

Згадана мета дисертаційного дослідження конкретизується в трьох групах завдань, кожній із яких присвячено окремий розділ дисертації: 1) питання про еволюцію (поступовий паралелізм) юридичної методології від Савіньї – через юриспруденцію оцінок ХХ століття, якою є передусім юриспруденція оцінок К. Ларенца – до класиків юридичної методології ХХІ століття, які представляють теорію юридичної аргументації (Р. Алексі), юриспруденцію оцінок (К.-В. Канаріс, Ф. Бідлінські), юриспруденцію інтересів (Б. Рютерс) і юриспруденцію понять (Й. Рюкерт); 2) питання про градацію раціональності юриспруденції оцінок К. Ларенца; 3) питання про деонтологічно-інтегративну трансформацію аксіологічно-діалектичної юриспруденції оцінок К. Ларенца.

Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі теорії права та прав людини юридичного факультету Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича відповідно до плану наукових досліджень кафедри в рамках кафедральної тематики: «Захист прав людини»/«Protection of human right» (Номер державної реєстрації: 0121U109357).

Запропоновані О. В. Настасійчуком відповіді на поставлені питання викликають в цілому схвалення, що підтверджується викладеними нижче міркуваннями.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується застосуванням належних методів наукового дослідження, а саме і передусім тим, що основним дисертаційним методом є системний підхід у сенсі А. І. Уйомова, який полягає в аналізі відповідних систем з точки зору їхньої структури, субстрату і концепту. Цей метод використовується для надання дисертаційному дослідженню систематичного (системного) характеру. Він пояснює, зокрема, природу евалюативного дуалізму, тріалізму вимірів права, правової реальності, способів аргументативної реконструкції юриспруденції оцінок К. Ларенца. Основним методом 1-го і 2-го розділів дисертації є історико-критичний метод. Він використовується для аналізу історії і сучасного стану юриспруденції оцінок К. Ларенца у контексті юридичної методології і/або теорії юридичної аргументації. Юридична методологія розуміється при цьому як зворотний бік теорії юридичної аргументації. В 2-му розділі використовується також метод експлікації, який потрібен для належної характеристики ступенів раціональності юриспруденції оцінок К. Ларенца. В 3-му розділі основним методом є метод аргументативної реконструкції, який, будучи особливим випадком системного підходу, потрібен для модальної, аплікативної і концептуальної характеристики юриспруденції оцінок К. Ларенца в процесі її відповідної трансформації.

Дисертація має логічний і послідовний характер і містить всі потрібні реквізити, зокрема вступ, висновки тощо.

Так, у 1-му розділі дисертації, який називається *«Головні методологічні течії: евалюативний дуалізм і аргументативний потенціал»*, йдеться про три

напрямки традиційної юридичної методології, а саме про юриспруденцію понять, юриспруденцію інтересів і юриспруденцію оцінок, які О. В. Настасійчуком запропоновано доповнити ще одним напрямком, під яким розуміється теорія юридичної аргументації. Дисертант вдало відштовхується при цьому від поняття системного підходу в сенсі А. І. Уймова, вважаючи, що відповідний предмет потрібно досліджувати як систему з трьох точок зору: з погляду структури, субстрату і концепту системи. Прикладом в українській літературі для реалізації системного підходу у філософії права при цьому вважається осмислення С. І. Максимовим правової реальності, з чим не можна не погодитися.

Системний підхід в дисертації використовується не один раз, причому в першому розділі він спочатку доречно потрібен авторові для поділу традиційних методологічних напрямів на аналітичні і синтетичні, а потім для поділу синтетичних напрямів на, по-суті, аксіологічні і антропологічні (телеологічні) в сенсі Г. фон Врігта, який зробив великий внесок у формування сучасного розуміння логіки норм, преференцій тощо. Юриспруденція оцінок – це аксіологічна, а юриспруденція інтересів – антропологічна, переважно: суб'єктивно-телеологічна течія, націлена на аналіз волі історичного законодавця. Юриспруденція оцінок в такому разі – це об'єктивно-телеологічна течія, яка зважає на волю, якщо говорити образно, закону, який, як прийнято вважати в герменевтиці, може бути розумніший за свого автора, тобто за історичного законодавця. К. Ларенц опирається на таку герменевтику, що спонукає дисертанта задуматися над тим, чому і як це відбувається.

Потрібно погодитися з тим, як саме системний підхід призводить до аналітично-синтетичного евалюативного дуалізму напрямків традиційної юридичної методології, оскільки і справді виявляється, що юриспруденція понять як аналітична теорія спрямована на аналіз передусім структурних проблем, а синтетичні юриспруденція інтересів і юриспруденція оцінок – на аналіз субстратно-концептуальних проблем. Дисертант вже в першому розділі намічає можливість переконцептуалізації синтетичних юриспруденцій, тобто

їхню переорієнтацію з домінування відповідного типу практичних понять на пріоритет деонтологічних практичних понять. Саме цим і визначається поява четвертої – і також синтетичної – методологічної течії, теорії юридичної аргументації.

Аналіз проблематики класифікації напрямків традиційної і сучасної юридичної методології виявляється системним, як і було задумано дисертантом. Позитивне враження від проведеного аналізу посилюється, якщо звернути увагу на те, як у дисертації відбувається порівняння чотирьох методологічних течій або напрямів.

Спільним знаменником при цьому обрано поняття прогаліни раціональності, яке в юридичну літературу вводить Р. Алексі в процесі побудови своєї теорії раціонального юридичного дискурсу. Завдяки цьому можна, на думку дисертанта, уніфіковано продемонструвати аргументативний потенціал кожної юриспруденції, якщо і теорію юридичної аргументації називати, наприклад, аргументативною юриспруденцією.

Так, О. В. Настасійчук доходить висновку про те, що в юридичній методології має місце низка прогалін раціональності, а саме: ігнорування відкритої оцінки в юриспруденції понять, недооцінка відкритої оцінки в юриспруденції інтересів і аксіологічно-діалектичний характер оцінки в юриспруденції оцінок (п. 3 положень, що виносяться на захист). Цей висновок докладно і належно обґрунтований, що дозволяє його в цілому підтримати. Водночас він викликає і певне зауваження, про яке буде сказано далі.

Важливо, що дисертант прогаліни раціональності аналізує під кутом поділу правового оцінювання на критерії і процес оцінювання, що дозволяє поглянути на правову оцінку як двоєдине поняття. В подальшому в другому розділі дисертації цей прийом знову вдало і послідовно використовується для аналізу власне юриспруденції оцінок К. Ларенца як однієї із чотирьох іпостасей вчення про юридичні методи.

Отже, можна підвести проміжний підсумок і констатувати, що О. В. Настасійчуку в першому розділі дисертації вдалося визначити місце

юриспруденції оцінок в історії юридичної методології XIX, XX, XXI століть, в т.ч.: проаналізувати головні методологічні течії під кутом їхнього евалюативного дуалізму; загально охарактеризувати юриспруденцію понять і з'ясувати її аналітично-аргументативний потенціал; загально охарактеризувати юриспруденцію інтересів і юриспруденцію оцінок і з'ясувати їхній синтетично-аргументативний потенціал.

У підсумку О. В. Настасійчук визначає поняття юриспруденції оцінок К. Ларенца *in abstracto* та *in concreto* і виносить відповідні дефініції на захист: юриспруденція оцінок К. Ларенца абстрактно – це аксіологічно-діалектична форма інтегративної теорії юридичної аргументації, а конкретно – це одна із традиційних методологічних течій, розвинута К. Ларенцом та його учнями на основі ідей Гегеля, Р. Штамлера, Ю. Біндера, Г.-Г. Гадамера та ін., в центрі уваги якої перебуває питання про критерії і процес відкритого правового оцінювання (п. 2 положень, що виносяться на захист).

Такі визначення можна загалом підтримати і взяти за основу не тільки для подальшого розвитку раціональності юриспруденції оцінок К. Ларенца, як це робить О. В. Настасійчук, але й для конструктивної критики, яку можна запропонувати третіми особами.

В 2-му розділі дисертації – *«Розвиток раціональності юриспруденції оцінок Карла Ларенца»* – юриспруденція оцінок К. Ларенца розглядається в аспекті нарощування її раціонального, наукового, системного потенціалу. Йдеться, по-перше, про те, що, якщо на юриспруденцію оцінок поглянути під кутом поділу на критерії і процес оцінювання, то можна окремо дослідити раціональність критеріїв оцінювання, з одного боку, і раціональність процесу оцінювання, з іншого. По-друге, раціональність юриспруденції оцінок визначається як в рамках теорії, яку пропонує сам К. Ларенц, так і в контексті теорії, яку розвивають його наукові учні і учні учнів (К.-В. Канаріс, Д. Леєнен, Т. Рім та ін.). Така юриспруденція оцінок формує ядро орієнтованої на К. Ларенца теорії, тоді як це відбувається на широкому тлі апологетики і критики представниками інших методологічних течій, які вже згадані вище.

Розвиток раціональності юриспруденції оцінок К. Ларенца вперше показано в цілому як перехід від імпліцитної юриспруденції оцінок в вузькому сенсі до частково експліцитної юриспруденції оцінок в широкому сенсі, а потім до власне експліцитної юриспруденції оцінок в найширшому сенсі, тобто від філософсько- і/або методологічно-правової теорії самого К. Ларенца (свідома відмова від формалізації юриспруденції оцінок) до теорії, в яку зробили внесок його наукові учні (формалізація засобами традиційної логіки процесу зважування цінностей Т. Рімом), а потім до теорії оцінок, яка будується з урахуванням теорії зважування принципів Р. Алексі, побудованої засобами сучасної логіки і аналітичної філософії (п. 6 положень, що виносяться на захист).

Докази, що висуваються на користь наведеної тези, є переконливими і схвальними, тобто, як прийнято говорити в теорії юридичної аргументації, акцептабельними і плаузібельними. Так, і справді К. Ларенц свідомо орієнтується на Гегеля як свого філософського кумира взагалі і на поняття конкретно-загального поняття зокрема. Такий підхід не дозволив К. Ларенцу зійти з одного разу обраного – ще в юності, яка припала на 20-ті роки минулого століття – шляху і погодитися, як це робить вже в ХХІ столітті Т. Рім (учень К.-В. Канаріса, а тому і опосередковано К. Ларенца), на інтеграцію субсумції і зважування. О. В. Настасійчук правильно називає такий стан справ однією з двох «головних помилок» Ларенца (в сенсі О. Лібмана), тобто таким істотним положенням, як-от «річ в собі» Канта, відмова від якого може вести до побудови неотеорії. Т. Рім якраз і будує часткову неюриспруденцію оцінок, оскільки він заперечує або виправляє світоглядний момент, настільки важливий від самого початку і до останніх днів для К. Ларенца. Прикладне і теоретичне велике значення для українських юристів має констатація О. В. Настасійчука про те, що юриспруденцію оцінок К. Ларенца в частині процесу правового оцінювання потрібно брати до уваги у формі, яку докладно розробив Т. Рім. К. Ларенц тут робив тільки перші кроки, які, орієнтуючись переважно на судову практику в Німеччині, є слабким місцем теоретизування К. Ларенца.

Що стосується критеріїв оцінювання, то дисертант правильно наголошує на багатоманітті таких критеріїв у К. Ларенца (тип, природа речі, ідея права, правильне право тощо). Така добірка, зроблена К. Ларенцом, має і сильні і слабкі сторони. Тому правильною видається позиція О. В. Настасійчука, який віддає перевагу теорії раціонального юридичного дискурсу Р. Алексі і тому, що в ній всі критерії зводяться, по-суті, до поняття принципів як велінь оптимізації.

В цілому цікавим в дисертації є підхід, згідно з яким демонструються альтернативні методологічні позиції, які паралельно і на противагу юриспруденції оцінок пропонуюся в рамках не тільки теорії юридичної аргументації, а й в межах юриспруденції понять як юриспруденції принципів (проте не як велінь оптимізації, тобто нових принципів, а як генералізованих норм, тобто старих принципів, до яких звикли українські юристи) (Й. Рюкерт), а також юриспруденції інтересів, яка майже зливається сьогодні з юриспруденцією оцінок, а її чи не єдиним відмітним знаком, як відзначає О. В. Настасійчук, є орієнтування не на моральний (як це відбувається у юриспруденції оцінок), а на соціальний (загально-антропологічний) ідеал (суспільні потреби, запити, інтереси, цілі, звичаї тощо).

Отже, як ще один проміжний висновок можна стверджувати, що О. В. Настасійчук справді експлікував ступені раціональності юриспруденції оцінок К. Ларенца, в т.ч.: пояснив свідому імпліцитність юриспруденції оцінок К. Ларенца у вузькому сенсі (*sensu stricto*); продемонстрував деліберативно-субсумтивну експліцитність юриспруденції оцінок К. Ларенца у широкому сенсі (*sensu largo*) його наукової школи; показав, як юриспруденція оцінок К. Ларенца може розумітися схвально або критично в найширшому сенсі (*largissimo sensu*).

В 3-му розділі, який називається *«Аргументативна реконструкція юриспруденції оцінок Карла Ларенца»*, йдеться про трансформацію аксіологічної аргументативної теорії, якою є, як показує О. В. Настасійчук, юриспруденція оцінок К. Ларенца, в деонтологічну в термінології

Г. фон Врігта, або в дисертаційній термінології – в метадеонтологічну аргументативну теорію.

І знову керуючись системним підходом, про який вже згадувалося, дисертант пропонує модально-структурний, аплікативно-субстратний і концептуальний розгляд питання про те, як можна перейти від застосування аксіологічних практичних понять до застосування (мета)деонтологічних практичних понять. Йдеться про те, що поряд з аксіологічними правовими нормами існують деонтологічні правові норми, а тому виникає проблема, яка може бути розв'язана двома способами. По-перше, можна прямо застосовувати аксіологічні норми. Те, що при цьому виникає, і є юриспруденцією оцінок К. Ларенца. По-друге, можна спочатку перейти від оцінок К. Ларенца до принципів як велінь оптимізації Р. Алексі, а потім зайнятися зважуванням принципів в рамках застосування принципу пропорційності. Такий підхід пропонується в дисертації О. В. Настасійчука.

Аргументація, яка при цьому викладається, є знову переконливою, що дозволяє дійти висновку, що О. В. Настасійчук дійсно виклав те, як заповнюється констатована вище прогалина раціональності юриспруденції оцінок у вузькому і у широкому сенсі. в рамках інтегративної теорії юридичної аргументації. При цьому йому вдалося аргументативно реконструювати юриспруденцію оцінок К. Ларенца шляхом трансформації аксіологічно-діалектичної юриспруденції в метадеонтологічно-інтегративну юриспруденцію, в т.ч.: запропонувати модальну і аплікативну реконструкцію юриспруденції оцінок К. Ларенца; запропонувати концептуальну реконструкцію юриспруденції оцінок К. Ларенца, в т.ч.: висвітлити теоретико-прикладний пріоритет метадеонтологічних практичних понять перед аксіологічними практичними поняттями.

Отже, дисертація О. В. Настасійчука характеризується високим і належним ступенем обґрунтованості сформульованих у ній наукових положень, висновків, рекомендацій. Висновки до розділів і загалом відповідають меті і завданням дисертаційного дослідження і впливають із

наведеного у тексті дисертації матеріалу.

Наукова новизна. Підсумково слід сказати, що сформульовані в дисертації положення, що виносяться на захист, є належно обґрунтованими і складають етап в розумінні історико-системного стану справ у сфері традиційної і сучасної юридичної методології. В цілому можна погодитися з усіма наведеними положеннями, в яких і справді вперше:

1. визначено поняття інтегративної теорії юридичної аргументації як евалюативної теорії, тобто теорії закритої і/або відкритої правової оцінки, яка включає або може включати в себе аналітичну і три види синтетичних юриспруденцій, а саме метадеонтологічну (дискурсивну), аксіологічну і антропологічну (телеологічну);

2. визначено поняття юриспруденції оцінок К. Ларенца *in abstracto* та *in concreto*: абстрактно така юриспруденція – це аксіологічно-діалектична форма інтегративної теорії юридичної аргументації, а конкретно – це одна із традиційних методологічних течій, розвинута К. Ларенцом та його учнями на основі ідей Гегеля, Р. Штамлера, Ю. Біндера, Г.-Г. Гадамера та ін., в центрі уваги якої перебуває питання про критерії і процес відкритого правового оцінювання;

3. визначено прогалини раціональності (у сенсі Р. Алексі) традиційних методологічних течій, а саме: ігнорування відкритої оцінки в юриспруденції понять, недооцінка відкритої оцінки в юриспруденції інтересів і аксіологічно-діалектичний характер оцінки в юриспруденції оцінок.

4. встановлено аргументативний потенціал аналітичних і синтетичних методологічних течій на основі поділу практичних понять: юриспруденція понять орієнтується на деонтичні практичні поняття, юриспруденція інтересів – на антропологічні, юриспруденція оцінок – на аксіологічні, а теорія юридичної аргументації – на метадеонтологічні.

5. проведено аналіз аргументативного потенціалу різних форм інтегративної юриспруденції на основі протиставлення норма–процедура і показано, що юриспруденція понять орієнтується на дефінітивні норми і

субсумцію, юриспруденція інтересів – на зважування і телеонорми, юриспруденція оцінок – на зважування і аксіонорми, а теорія юридичної аргументації – на зважування і (мета)деонтологічні норми-принципи.

6. показано розвиток раціональності юриспруденції оцінок К. Ларенца в цілому як перехід від імпліцитної юриспруденції оцінок в вузькому сенсі до частково експліцитної юриспруденції оцінок в широкому сенсі, а потім до власне експліцитної юриспруденції оцінок в найширшому сенсі, тобто від філософсько- і/або методологічно-правової теорії самого К. Ларенца (свідома відмова від формалізації юриспруденції оцінок) до теорії, в якій зробили внесок його наукові учні (формалізація засобами традиційної логіки процесу зважування цінностей Т. Рімом), а потім до теорії оцінок, яка будується з урахуванням теорії зважування принципів Р. Алексі, побудованої засобами сучасної логіки і аналітичної філософії;

вдосконалено:

7. ідею К. Ларенца про те, що юриспруденція оцінок є продовженням тлумачення, і показано, що таке продовження може мати не тільки аксіологічну, але й метадеонтологічну і/або іншу синтетично-інтегративну форму;

8. ідею Р. Алексі про тісний зв'язок юриспруденція оцінок і теорії юридичного дискурсу і встановлено, що відношення між цими теоріями аналогічне відношенню між відповідно етикою добра і етикою обов'язку;

9. теорію зважування як спільного знаменник всіх трьох синтетично-евалюативних юриспруденцій і, зокрема, показано, що існують казуальна теорія зважування (К. Ларенц), інтегративна деліберативно-субсумтивна теорія зважування (Т. Рім), комплементарна теорія зважування (як зовнішнього виправдання на протипагу внутрішньому виправданню, Р. Алексі) та ін.

набули подальшого розвитку:

10. ідея Р. Алексі про взаєморозвиток юриспруденції оцінок і теорії юридичної аргументації. Такий розвиток відбувається шляхом виправлення двох «головних помилок» Ларенца (в термінології О. Лібмана), а саме:

уявлення про несубсумційездатність відкритої правової оцінки і уявлення про пріоритет в рамках правової оцінки аксіологічних практичних понять перед метадеонтологічними практичними поняттями.

11. деліберативні теорії Т. Ріма і Р. Алексі, зокрема оригінально показано за допомогою кваліфікованої модальної системи S5 Кларенса Льюїса (системи Теофраста) відношення виміру чинності і виміру ваги права як філософсько- і методологічно-правової основи для побудови теорії зважування;

12. ідея права і правильного права, і показано, як в рамках інтегративної теорії юридичної аргументації аксіологічні практичні поняття можуть бути трансформовані в метадеонтологічні практичні поняття, а також як синтетичні практичні поняття в результаті їхньої конвергенції дозволяють здійснити перехід від ідеї права як перманентної практичної проблеми до правильного права як права не тільки справедливого, але й доброго, доцільного тощо.

Зауваження дискусійного характеру. Дисертація О. В. Настасійчука містить, якщо скористатися термінологією К. Ларенца, не тільки догововкази, але й дискусійні моменти. Так:

1. Дисертант залишає відкритим питання про те, чи має теорія юридичної аргументації, зокрема теорія раціонального юридичного дискурсу Р. Алексі, прогалини раціональності. Відповідь на це питання дозволила б краще зрозуміти, в чому полягає прогалина раціональності самої юриспруденції оцінок К. Ларенца.

2. У дисертації наведене формальне визначення юриспруденції оцінок К. Ларенца як аксіологічно-діалектичної форми теорії юридичної аргументації. При цьому йдеться про дефініцію відповідної теорії з точки зору так званих практичних понять в сенсі Г. фон Врігта, з одного боку, та поняття вимірів права (Р. Алексі), з іншого. Проте не були б зайвими й інші формальні визначення, наприклад, в аспекті прогалин раціональності тощо.

3 В другому розділі дисертації подається таблиця, в якій наведені імпліцитно-експліцитні характеристики юриспруденції оцінок К. Ларенца. Проте краще було б не розбивати таблицю на дві частини, а звести її воедино.

4. В третьому розділі дисертації модальна система Теофраста використовується для структурно-аналітичного пояснення вільного простору для існування юриспруденції оцінок поряд з юриспруденцією понять на основі розрізнення імперативних і контингентних норм. При цьому відзначається, що хоч і не за формою, але по суті використання системи Теофраста перекликається з викладом розв'язання цієї ж проблеми у Р. Алексі. Так виникає питання про докладніший аналіз відношення ідеального і реального належного, з одного боку, і згаданої системи модальностей, з іншого.

Повнота викладу основних результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані в 20 наукових працях, з яких 4 статті у вітчизняних фахових виданнях, 14 стосуються апробації матеріалів дисертації, а 2 статті мають додатковий характер. Це, а також зміст публікацій, свідчить про надійну апробацію проведеного дослідження.

Практичне значення. Можна погодитися з тим, що результати проведеного дослідження мають значення:

– у науково-дослідній діяльності – для поглиблення уявлень про історію і сучасний стан юридичної методології і/або теорії юридичної аргументації в XIX, XX, XXI століттях;

– у правозастосовній діяльності – для формування праворозуміння правозастосовників, яке не обмежується такою формою застосування права, як субсумція, а знає й інші форми, передусім зважування благ і/або принципів, застосування принципу пропорційності тощо;

– у навчальному процесі – при підготовці навчальних і навчально-методичних посібників з дисциплін «Методологія права», «Філософія права», «Теорія норм», «Реляційна техніка і експертний стиль».

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним науковим дослідженням автора, оформленим відповідно до встановлених вимог.

Загальний висновок.

Отже, можна зробити загальний висновок, що дисертація Настасійчука Олександра Васильовича на тему «Юриспруденція оцінок Карла Ларенца», що подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є актуальним, самостійним, завершеним дослідженням, має наукову новизну, практичну значущість і відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Офіційний опонент:

Ректор

Хмельницького університету

управління та права

імені Леоніда Юзькова

доктор юридичних наук, професор

Олег ОМЕЛЬЧУК

Підпис *Олег Омельчук*
ЗАСВІДЧУЮ:
Вчений секретар університету

Ольгана Омельчук С.О.